

fogott házasság (Lichnowsky) vagy a művészetként felfogott szerelem (Ellis) az elősködő konfliktusokat és megosztást feltételező helyzetekben?

A társadalmi funkcionális és az egyén fejlődése, valamint a méltányosság szempontjából a poligámia végzetesen sérti az *altera pars*, a másik fél érdekei tiszteletben tartásának alapelvét. A monoerotikus kapcsolat az egyén egységre, egyesülésre, „abszolútra“ törő nagy aspirációi szempontjából is sajátos emberi eszmények megfelelője.

A gyermek fejlődésének — egyáltalán nem elhanyagolandó — szempontjából főleg sokat időznünk az egységes család jelentőségénél. A pszichoanalitikusok kiemelik az úgynevezett háromszög-helyzet (apa—anya—gyermek) fontosságát a gyermek érzelmi életének megfelelő fejlődése szempontjából.

•

Rövid áttekintésünk természetesen nem részletezhette a probléma minden vonatkozását. Nem szoltunk olyan bonyolult egyéni helyzetekről, amelyekben az ellentmondások gordiusi csomóját több okból nem lehet elvágni. A szexualitással közvetlenül és közvetve összefüggő minden helyzetben nagyon fontos antropológiai alapelv az egyénítés princípiuma. Victor Hugónak Juliette Drouet-hez fűződő, ötven éven át tartó szerelme „ér annyit, mint egy házasság“ — vallotta maga a nyolcvan esztendősköltő, a *L'art d'être grand-père* szerzője. Dialektikus a szerelem és család viszonya. A nagy francia író esetében ez a reláció az alkotás és nemzés dialektikájával bonyolódott. A nagy személyiségek erotikus és családi élete azonban nem példa, legfeljebb meggondolkoztató. S az emberi kérdéskör megfelelő vizsgálatának legfőbb akadálya a primitív gondolkodás és a sematikus megközelítés.

SZÜCS KÁLMÁN

Szexuális elfojtás és idegrendszeri zavarok

A nemiség eredeti funkcióját tekintve a fajfenntartási ösztön egyik alapvető megnyilvánulási formája. Mint ösztönös megnyilvánulás, bonyolult feltétlen reflexfolyamat eredménye, és már a legprimitívebb idegrendszerű állatfajoknál is jelen van. Az állatvilágban ez az ösztön végső célja a faj folytonosságának biztosítása. Élettani folyamatainak alapja a szervezet belsejében az ivarmirigyek, az idegrendszer működésében rejlik. Lényegében biológiai szükséglet, amely sajátos érzelmi feszültséget, homályos vágyat, törekvést képvisel bizonyos állapot fenntartása végett. Az utód létrehozásának célja az állatvilágban nem tudatos, sőt primitív emberi törzseknel is előfordult, hogy a nő megtermékenyítési aktusa és a terhesség között semmilyen kapcsolatot nem láttak.

A nemi ösztön az állatvilágban a környezeti viszonyokkal kapcsolatos ciklusosságot mutat azért, hogy a létrejövő utódok a lehető legjobb életfeltételekbe szülessenek bele. Kivételt alkotnak ez alól a háziásított állatok, amelyek utódainak életfeltételeiről részben az ember gondoskodik; és a legmesszebbmenően kivétel az ember, akinél ez a ciklusosság már alig vagy egyáltalán nem ismerhető fel, bár nála is mintha tavasszal a nemiséggel kapcsolatos folyamatok szokatlanabb élénkséggel zajlanának.

A lélekfejlődés szempontjából az ösztönök ősi öröklött sajátságokat jelentenek, amelyek az embernél a magasabb rendű lelkifolyamatok alá vannak rendelve. Ösztöneinken tehát uralkodni tudunk, elfojthatjuk vagy ismét szabaddá tehetjük őket. Főként az ösztön célratörésén uralkodhatunk akaratunkkal, éppen tudati működéseinkkel. Sokkal nehezebben uralható érzelmi tartalma a vágy, egy tartós és irányult érzelem, mely a gondolkodást és az akaratlagos törekvéseket is — bizonyos mértékig — determinálja. Tulajdonképpen ez az erő, ez a célra irányuló érzelem, amely a két nemet egymás felé hajtja, egymáshoz vonzza a partnereket, lehetővé teszi egymásra találásukat, s amelyet köznapi nyelven *szerelemnek* nevezünk. Ebben a megfogalmazásban, úgy vélem, nem szükséges szexuális folyamataink ez érzelmi komponensének hatóerejéről, értékéről bővebben szólnom, mert az ember, aki kellemtelen szükségleteit is igyekszik gyönyörűséggé nemesíteni, megtette ezt már jóval magasabb szinten költői, regényírói és dalszerzői segítségével, egész történelme folyamán. Hiszen nincs a művészetnek egyetlen ága, amelyben valamilyen formában kifejezésre ne juttatta volna, és alig van ember, aki maga is át ne élte volna.

Ha a természet törvényeivel szembeszállunk

És ezt a hatalmas erejű érzelmi tartalmunkat is el tudjuk fojtani, az emberi írott vagy íratlan törvények kordájába tudjuk szorítani. Más kérdés az, hogy milyen áron. Mert mindig, ha a természet törvényeivel szembeszállunk, fizetnünk kell akár munkával, akár más egyébbel. Természetes, hogy ez alkalommal is fizetnünk kell. Az önfenntartási ösztön abszolutizmusával szemben azonban itt szabadabbak vagyunk. A nemi ösztön elfojtható, helyesebben céljának elérésében megakadályozható, időben elhalasztható. És ez az elfojtás nem jár különösebb következménnyel, mert ezt az ösztönt már a természet is feltételekhez kötötte hozta létre.

Sokan foglalkoztak már az „elfojtás“ idegrendszeri következményeivel. A pszichoanalitikus iskola nagy fontosságúnak tartja az „elfojtást“ bizonyos idegbetegségek körökntánában. Vitathatatlan, bizonyos idegbetegségek kialakításában szerepe lehet, az úgynevezett *neurózisok* formájában, azonban súlyos, különösen szervi következményekkel nem járhat. Az elfojtás jellege is sokféle lehet és ennek megfelelően az esetleges ideges panaszok jellege is változik. Nem szokott különösebb panaszt okozni serdülő fiataloknál, akik még nem ismerik a szexualitás élményét, akiknél még az ösztönt kísérő, vágy sem határozott célra irányuló, vagy azoknál, akik vallásos vagy egyéb eredetű meggyőződésből tudatosan, akaratlagosan tartóztatják meg önmagukat, fojtják el ösztönös megnyilvánulásait.

Más a helyzet azoknál, akiknél az egészséges ösztön rajtuk kívül álló okok miatt nem érheti el célját a partner hiánya vagy a körülmények akadályozó volta miatt. Érdekes és ismert tény az is, ha semmilyen mód nem kínálkozik arra, hogy ez az ösztön célját elérje, elcsitul, elhalványul, majd hevesebben tör fel ott, ahol alkalom adódik a cél elérésére, mint például a fronton levő katonák, hajózó tengerészek esetében, kivált ha hosszú időn át nem is látják a másik nem egyetlen képviselőjét sem. Természetesen az egyéni eltérések nagyok, különösen nőknél, és nagymértékben a temperamentum függvényei.

Alszemérem helyett felvilágosítás

Lássuk mégis, melyek lehetnek az „elfojtás“, az önmegtartóztatás következményei. Az elfojtásnak sok belső, úgynevezett intrapszichés vagy külső, a környezetben rejlő oka lehet. Nehéz volna mindezeket felsorolni. A belső okok közül a *gátlásoknak* van jelentőségük. A külső okok közül a partnerek egymásra találásá-

nak nehézségei, a családban pedig a legkülönbözőbb testi, lelki adottságok és körülmények szerepelhetnek az elfojtás okaiként, és mindkét előbbi esetben a társadalom írott vagy íratlan törvényei, amelyek az emberiség egész történelme folyamán beleszóltak a nemiségbe. A jelentősebb okok közé sorolhatjuk még a tudatlanságot, a szexuális felvilágosítás hiányát, a tapasztalatlanságot, az álszemérmeskedést, az elavult közfelfogást, a társadalmi előítéleteket, az idejemúlt moralizálást. Még ma is hány fiatal kezdi szexuális életét teljes tájékozatlansággal vagy — előzetes felvilágosítás híján — keserű tapasztalatokkal. Kevés még ama családok száma, ahol a gyermeket — korának és szellemi fejlettségi fokának megfelelően — a szülők szexuális felvilágosításban részesítik. Mennyivel többször fordul elő, hogy a nemileg serdülő gyermek a gólyamese végleges tisztázásáért szüleihez fordulva értelmetlen, kitérő válaszokat vagy éppen nyers, de ugyancsak érthetetlen rendreutasítást kap. És az olyan esetek sem ritkák, hogy az elkésett felvilágosításra már kialakult gátlásos állapot vagy az utód a válasz.

Érthetetlen az is, hogy az iskola is csaknem teljesen közömbös a szexuális nevelést illetően. Nem arra gondolok, hogy iskoláinkban tanítsuk a szerelmet, de neveljünk egészséges lelkületű fiatalságot a szerelemre; ezzel elkerülhetjük későbbi spontán torzulások lehetőségét. Meglepő tapasztalat, hogy felnőtt főiskolások a szexualitás problémájának tárgyalásakor szemérmesen elpirulnak vagy kajánul mosolyognak, és nem tudnak vagy szegyéllnek a kérdések mélyére nézni. Meglepő ismerethiányuk a szexualitás lélektanát illetően. Igaz, hogy ezt még főiskoláinkon is vagy egyáltalán nem, vagy csak szegényes keretek között tanítjuk még olyan karokon is, mint az orvosi, pedagógiai, lélektani, jogi, pedig e nélkül nehéz vagy éppenséggel lehetetlen az ember egész személyiségének megítélése. Utódot nemzeni minden ember tud, ezt a ténykedést valóban nem kell tanítani, de az emberiség jelentős része nem tud okosan és szépen, emberhez méltóan szeretni. Nemcsak a technikai hozzá nem értésről gondolok, hanem az érzelmi folyamatok figyelmen kívül hagyására. Hány szerelem vagy éppen házaseset jutott csődbe a szexuális meg nem értés, a partner hiányos ismerete miatt, és mindezek az okok hány „elfojtásnak” okozói néha egy egész életen át.

Mégis mindenképpen leszögezhetjük, hogy az elfojtás értékelhető szervi következményekkel nem járhat. A lelki működésekkel illetően azonban a kiváltó októl, valamint az egész személyiség típusától függően a legkülönbözőbb reakciókkal, magatartásokkal számolhatunk. Az ép személyiségű, ép lelkialkatú ember egészséges és erős élményfeldolgozó képességével általában, legalábbis egy időre, túl tudja tenni magát az elfojtás esetleges következményein. Az ideggyenge, neurotikus hajlamú vagy az agyvelő kóros szervezetsége miatt beteg lelkialkatú, pszichopata egyének esetében azonban a legkülönbözőbb kóros válaszreakciókkal találkozhatunk. Ezek főleg az érzelmi működés zavarának kifejezői, de az idegrendszeren, elsősorban a vegetatív idegrendszeren át szervi-hormonális, érrendszeri zavarokat is okozhatnak átmeneti jelleggel.

Neurotikus reakciók

A szexuális elfojtásra a leggyakoribb ilyen kóros válasz a neurotikus reakció, amely a legváltozatosabb panaszkomplexumban jelentkezhet. A beteg funkcionális, tehát objektív szervi alapot nélkülöző panaszokkal kerül az orvoshoz. A panaszok gerincét rendszerint a fejfájás, álmatlanság, általános gyengeség, ingerlékenység alkotja, de ezek mellett a legkülönbözőbb, pontosan nem lokalizálható fájdalmak, zsibbadás-bizsergés-feszülés, bélműködés- és menstruációs zavarok, étvágytalanság,

munkakedv-csökkenés, rossz hangulat, szorongásos állapotok is szerepelhetnek. Előfordulhat az is, hogy e panaszok mellett vagy ezek nélkül is a beteg úgynevezett *hisztériás* rohamai miatt kerül nagyon gyakran éppen a mentőszolgálat útján az orvoshoz. E „rohamok“ néha olyan formában zajlanak, hogy a szemlélő orvos sokszor lefolyásukból megállapíthatja a kiváltó okot is. Ennek tisztázása azonban természetesen csak a beteggel történő beszélgetés, pszichés exploráció (kikérdező vizsgálat) kapcsán lehetséges, amikor feltárhatók a beteg szexuális vonatkozású konfliktusai, s az orvos útmutatása alapján maga a páciens keresi meg a kiutat ki-látástalannak hitt helyzetéből.

Nehéz volna a lehetséges kiváltó okok jellegzetes formáit leírni, hiszen ezek annyifélék lehetnek, ahány ilyen beteg van. Köztudomású, hogy az emberek lelki különbözőségei sokszorosan nagyobbak, mint a testiek, különösen az érzelmi világ tekintetében.

A szexualitásban a nő a kiszolgáltatottabb fél, mert amikor a férfi a szexuális aktus kapcsán biológiai feladatát befejezte, a nő csak akkor kezdődött el. A férfi fizikai fölénye, valamint a társadalomnak még ma, a XX. században is szigorúbb erkölcsi mércéje folytán a nő szexualitása általában kiszolgáltatottabb. Érthető tehát, ha az előbb említett kóros megnyilvánulások nőknél gyakoribbak. Érthető azért is, mert egész érzelmi életük jóval nagyobb kilengéssel zajlik, mint a férfié, ennélfogva érzelmi élményanyaguknak feldolgozása is jóval nehezebb.

A nemű ösztön érzelmi tartalma — mint már említettem — a vágy, a biológiai-lag meghatározott célra irányuló érzelem (érzelmi feszültségi állapotként is értelmezhető). Ez a megfelelő időben, a megfelelő irányban kisülni készül, és mint ilyen a lelki működések, egyben az egész szervezet számára hatalmas energetikai hajtóerőkészletet jelent. Ki ne emlékezne a szerelmes korának lendületére, tervezgetéseire, hogy ily módon is kivívja választottjának megbecsülését. Ha pedig ez a feszültségi állapot nem találja meg a megfelelő irányba vezető kiutat, más irányban igyekszik levezetődni. Ezt nevezik a pszichoanalitikus iskola nyomán *szublimálásnak*, ami azt jelenti, hogy a szexuális célra irányuló vágy az el nem nyert Édent más irányban igyekszik keresni, például a művészi alkotás területén, esetleg a vallásban. Nagyon sok irodalmi, képzőművészeti alkotás szublimálási folyamatnak köszönheti megszületését. Az elfojtott ösztön a személyiség egészével karöltve mindig talál tehát valamilyen kiutat — néha halhatatlanul szépet — a megoldás felé.

Nem egyedül az elfojtásnak, hanem rendszerint az agyvelő kóros szervezetségének tulajdoníthatók a személyiség kóros elferdülései, a szexuális perverzítások. Mit értünk ezeken? Ha az ösztön, vagyis az ösztönt kísérő vágy oly módon nyer kielégülést, amellyel igazi célját nem érheti el, beszélünk perverzióról. Egynémely formájában szerepe lehet az elfojtásnak is, de az alapvető ok a pszichopatologikus lelki alkat, az agyvelő kóros szervezetsége vagy éppen szervi károsodása. Közrejátszhat az öröklött hajlamok és a kedvezőtlen környezeti behatások szerencsétlen egybeesése is. Ahhoz tehát, hogy tisztán az elfojtás ilyen kóros elhajlásokat hozhasson létre, egyéb hajlamosító tényezőkre is szükség van.

Fetiszmus, exhibíció

Az önkielégítés a szexuálpatológiában átmeneti helyet foglal el a kóros és a nem kóros között. Nem minősíthetjük kórosnak a gyermekkorban, hiszen kritikátlan, ösztönös megnyilvánulás, valamint azokban az esetekben, amikor mintegy biztosító szelepként a feltöltődések levezetését szolgálja, nem lévén lehetőség a fizioló-

giás megoldásra másnemű partner hiányában. Kórosnak minősül akkor, ha helyettesíti az egyébként adott lehetőséget. Túlzásba vitele okozhat idegműködésbeli zavarokat, de nem okoz „gerincvelősrövidítést“, sem „agylágyulást“ vagy más szervi károsodást, amint a kérdést népszerű szinten tárgyaló régebbi könyvekben állították.

Mindezek szerint szerepet juttathatunk az elfojtásnak még a fetisizmusban is, amikor az el nem érhető partner helyett a vágy annak testközeli tárgyaira, rendszerint ruhadarabjaira irányul. Általában a törvénybeütközés hozza felszínre, amikor a tárgyak megszerzésére a lopás az egyetlen lehetőség. Érdekes tény, hogy kórosnak nem minősíthető formában a normális szexualitásban is van némi hasonló szerepe a kedvestől kapott vagy más úton szerzett tárgyaknak, például egy zsebkendőnek vagy hajtincsnek.

Szerepe lehet még az elfojtásnak az exhibicionizmusban, a maguk meztelenségét mutogatók aktusaiban, és végső soron a szodómiában, amikor a szexuális cél állatok felé irányul. Az előbbi csak férfiaknál minősül kórosnak, hiszen a nő meztelenkedést ki minősítené annak, amikor egyes országokban ma már valóságos kultusza van, s a sztriptízt az előadóművészet szintjén kezdik emlegetni. Az utóbbi mindkét nemnél előfordulhat.

Az aberrációk közé sorolható a homoszexualitás, az egyneműek szerelme. Ez esetben a környezet kényszerítő hatása, az ellentett nemű partner hiánya (fogság, egyneműek zárt intézete) az elfojtott vágyat ilyen irányú kioldódásra kényszerítheti. Leggyakrabban azonban a kóros lelkiállatot az az alap, amelyen ez a megnyilvánulás egyéb környezeti hatásokra kialakul. Súlyos idegrendszeri zavarnak lehet okozója a beteg érhető belső konfliktusa, hiszen betegségének tudatában van, de értelmével és akaratával nem mindig képes hatásosan elnyomni, s emiatt a társadalom frott és íratlan törvényeivel is előbb-utóbb összeütközésbe kerül. A homoszexualitás orvosi szempontból betegség, de több országban jogilag büntetendő, mert a partnerszerzés kapcsán olyan személyeket is maguk körébe vonnak, akik ösztönzés híján soha nem hozták volna felszínre ilyen lappangó hajlamaikat.

*

Végezetül felvetődik a kérdés, mit lehet tenni a kóros megnyilvánulások kiküszöbölésére. Onmagától adódik a megoldás: meg kell előzni megjelenésüket. A megelőzés leghelyesebb módja pedig a megfelelő korban, főként a nemi serdülés korában elkezdett ésszerű nevelés, tanítás, felvilágosítás. E feladat elsősorban a családra, másodsorban az iskolára hárul, végső fokon pedig az egész társadalomra. Mindezek munkájának ki kell egészítenie egymást. Ha a szülőknek nincsenek megfelelő ismereteik, a neveléstudományban és a lélektanban jártas tanárnak kell ezt a feladatot elvégeznie. Ne bízzuk a szexualitással kapcsolatos kérdések tisztázását a fiatalság spontaneitására, a már önmagában patológiás tartalmú ponyvairodalomra, kétes tudományosságú könyvekre vagy éppenséggel a teljesen leplezetlen célzatú, színes meztelenségekkel teli „folyóiratokra“. Mutassuk meg az ifjúságnak, hogy a szexualitás, bár ősi, „állati“ ösztön, az ember mai fejlődési fokán fenségesen szép érzellemmé nemesült, amely hatalmas erőt képvisel az ember alkotótevékenységében. Biológiai és társadalmi rendeltetése az új, alkotó ember létrehozása. S erre ugyanúgy kell felkészülnie a fiatalnak, mint az élet minden más, nemes feladatára: tisztánlátással, egészséges testtel és lélekkel.